

Dommerinstruks ved kåring av værlam 2016

Kåringsreglene

NSGs «Regler for kåring av værlam» danner, sammen med rasens egne kåringsreglement, grunnlaget for kåringsdommerens arbeid. Dommerinstruksen er en utdyping av regelverkene av generell natur, felles for flere raser.

Oppdaterte opplysninger i Sauekontrollen

Det er et grunnleggende krav at et dyr som stilles til kåring skal være registrert i Sauekontrollen.

Vi baserer oss fullt og helt på opplysningene som ligger i Sauekontrollen. Det er ikke mulig å endre disse opplysningene på kåringssjået.

Vi får hver natt overført oppdaterte opplysninger fra Sauekontrollen om alle værlam. Disse opplysningene blir brukt på kåringsdagen. Lam som stilles til kåring må ha korrekte opplysninger i Sauekontrollen seinest dagen før. Det gjelder blant annet:

- Lammets rase, kjønn og fødselsdato
- Far og mor, begge med korrekt rase
- Høstvekt og høstveiedato, for lammet og for resten av flokken

Krav til O-indeks

Det er noen raser som har krav til O-indeks for å bli kåra, deriblant NKS; kvit spælsau, sjeviot og pelssau.

I kåringsseongen beregner vi nye indekser hver uke. Data hentes fra Sauekontrollen natt til tirsdag, og så publiseres indeksen på torsdag. Denne er da gjeldende til neste torsdag der indeksen blir oppdatert med nye beregninger.

Indekser beregnes bare for merkede lam som er registrert i Sauekontrollen. Årets lammingsopplysninger må derfor være registrert seinest 2 uker før kåring for å være sikker på at lammet blir med i indekseberegningene.

Vær klar over at lam som er en krysning mellom 2 rasegrupper, for eksempel NKS og spæl, eller NKS og sjeviot, ikke får beregnet noen indeks.

Hva gjør vi hvis kåringskandidaten mangler eller har feil opplysninger?

Vi må prøve å få til en mest mulig smidig håndtering av slike situasjoner. Min anbefaling er:

1. Vis ikke bort lammet, og lag ingen stor diskusjon rundt saken.
Gi beskjed at det er siste gang vi gjør som beskrevet nedenfor.
2. Bruk regelverket som passer til den rasen lammet har, ikke nødvendigvis den rasen som er oppgitt i Sauekontrollen hvis eier har tenkte å skifte rase på lammet. Døm lammet og noter ned dommerpoengene.
3. Be utstilleren sørge for at Sauekontrollen blir oppdatert med korrekte opplysninger, og sett en kort frist for at dette blir gjort (maks 3 dager).
4. Kåringsmerket og kåringsbeviset
Når opplysningene er på plass i Sauekontrollen registreres kåringsopplysningene. Lammet tildeles kåringsnummer. Kåringsbeviset skrives ut. Kåringsmerket og kåringsbeviset sendes til saueholderen i posten.

Egne kåringsregler per rase

Hver enkelt rase har sitt eget kåringsregelverk med bestemmelser som er spesifikke for den enkelte rasen. Det er lammets rase i Sauekontrollen som bestemmer hvilket kåringsregelverk som lammet skal dømmes etter.

Lam med en rase som ikke har et eget kåringsregelverk, kan ikke stilles på kåring.

Reinrasa dyr

Kåringsregelverket gjelder som hovedregel for reinrasa dyr. Synet på hva som skal kreves for å kunne kalle et lam for reinrasa, vil variere litt fra raselag til raselag. De fleste raselag vil akseptere et lam som har minst 7/8 raseandeler fra den aktuelle rasen som reinrasa.

Vi har ikke lagt inn noen test på raseandeler i datasystemet vi bruker for registrering av kårede dyr. Det skyldes at dyr kan være reinrasa selv om besteforeldre og oldeforeldre ikke er registrert i stamtreet (Eksempel: Et værlam med importert sæd som far).

Hvis far og mors rase ikke er lik lammets rase kan lammet ikke kåres, heller ikke på dispensasjon.

Det er 2 unntak fra regelen over:

- Nor-X er en «åpen» rase, der vi aksepterer at far og mor har en av rasekodene 20 Nor-X, 10 NKS, 11 Texel eller 23 Charollais.
- Kvit spælsau og farga spælsau er samme rase selv om de har ulike rasekoder, og vi aksepterer at far og mor har en av rasekodene 4 kvit spælsau eller 21 farga spælsau.

NKS hadde tidligere unntak fra denne regelen. Fra og med 2015 er det et krav at både far og mor til et NKS-lam som skal kåres, har rasekode 10 i Sauekontrollen. Rasekode 1 dalasau, rasekode 2 rygjasau og rasekode 5 steigarsau er nå forbeholdt de som driver bevaringsarbeid på disse rasene.

Dommeren må sjekke at kravet til rase på lam, far og mor er oppfylt. Gjøres ikke dette før lammet får satt i kåringsmerket kan det bli nødvendig å klippe ut noen kåringsmerker etter at lammet blir avvist ved registrering i datasystemet.

Endring av rasekode i Sauekontrollen

Saueholderen kan selv endre rase på et lam og på mora etter eget ønske. Hvis far er et ukåra lam, kan saueholderen endre rase også på far. Er far kåra er det kun NSGs avlsavdeling som kan endre rase hvis denne ikke er korrekt. Send i så fall e-post til saueavl@nsg.no med fullstendig opplysninger om saken.

Formålet med kåring av værlam

Kåring av værlam har som formål å kvalitetssikre værlammene som skal brukes i saueavl.

Dommerens oppgave er å vurdere værlammet som avlsdyr ut fra de egenskapene vi legger vekt på i saueavl, og som

1. enten nedarves til neste generasjon
2. eller har betydning for værens funksjon i paringa

Arv, ikke miljø

I avlsarbeidet må egenskaper som nedarves alltid korrigeres for miljøfaktorer. Det beste eksemplet på slike miljøfaktorer er lammets egen alder ved kåring, burd og moras alder.

Lammets høstvekt korrigeres for disse faktorene gjennom en ferdig utregnet korrigeringsfaktor fra Sauekontrollen.

Vi har også laget korrigeringsfaktorer for ull-lengde som du finner nedenfor.

Når det gjelder de andre egenskapene hvor det er relevant å korrigere for lammets alder, burd og mors alder, må korrigeringsfaktorene være ”innebygget” hos dommeren. Dermed blir det dommeren sin oppgave å sørge for at et lite og ikke så frodig seint født trilling lammelam får samme mulighet til å få 10 i rasepreg som en tidlig født enkling etter ei voksen søye!

Bruk av poengskalaen

Poengskalaen går fra 5 til 10, med 10 som beste poeng. Karakteren 6 gis til dyr som så vidt holder mål til å bli kåret på ordinært vis. Tanken med 6-eren er at dommeren markerer at denne væren ligger i nedre ende av det akseptable for den aktuelle egenskapen.

Gir du 6 for en av egenskapene, så skriv samtidig en merknad på kårings skjemaet om hvorfor. Dette er en nyttig opplysning til dem som vurderer å bruke lammet. Det vil så være opp til væreringene og andre kjøpere å vurdere om de ønsker å bruke væren i avl.

Dyr som får 5 i dommerpoeng skal vanligvis vrakes. Unntaket fra regelen kan være 5 poeng i ullkvalitet, der noen raser kårer slike dyr på dispensasjon.

Vrakingsprosenten

Vraker du mindre enn 10 % eller mer enn 25 % innen en rase bør du sjekke om du er samstemt med resten av dommerne i landet.

Poengsetting og vrakingsårsak for dyr som skal vrakes

Når et dyr vrakes skal det oppgis en vrakingsårsak. I kåringsprogrammet er det bare mulig å oppgi én årsak. Er det flere årsaker til lammet vrakes, så velg den viktigste. Unngå å bruke vrakingsårsaken ”Helhetsinntrykk”, og velg noe mer spesifikt.

Det er nå at krav at alle stilte lam skal bedømmes og få satt poeng på alle egenskaper, selv om det er opplagt at dyret vil bli vraket. Vi har forståelse for at dette virker som lite meningsfylt arbeid, men vi i avlsavdelingen lærer mer om sammenhengene mellom egenskapene hvis vi får bedømt også de som vrakes. De som stiller dyr til kåring lærer også mer om dyret de har stilt.

Testikler

Testiklene skal sjekkes. Lammet må settes på baken for å få god oversikt og god tilgang til å kjenne på testiklene. Lammet skal ha 2 testikler av omtrent like stor størrelse. Fasthet og størrelse må vurderes ut fra lammets alder. Det må være kjønnsmodent når paringssesongen starter.

Speneanlegg

Dommeren skal som en informasjon til kjøperne teller antall speneanlegg og noterer det på kårings skjemaet. Har væren mer enn 2 spener skal det ikke trekkes poeng for dette, og det er vanligvis ingen vrakingsårsak. Enkelte raser, for eksempel svartfjes, kan ha krav om at værlammet har bare 2 spener for å bli kåret.

Horn

Lam med *tydelig faste horn* skal vrakes (i rasene som ikke skal ha horn).

Bittet

Bittet må sjekkes. Tydelig overbitt eller underbitt er vrakingsårsak.

Svampkne

Svampkne i all hovedsak er bestemt av miljø, og den arvelige komponenten er liten eller fraværende. Vi mangler også et solid vitenskapelig fundament for å si at svampkne er en indikator for at mora har sidt jur. Svampkne skal derfor ikke være en vrakingsårsak dersom det ikke er så alvorlig at det plager dyret.

Har værlammet tydelig svampkne kan det trekkes 1 poeng på bein for dette, og det må gjerne gis en merknad om svampkne på kårings skjemaet. Dermed blir det opp til ringen og andre kjøpere om de vil bruke væren.

Myostatinmutasjonene

Avlsrådet har vedtatt at myostatinmutasjon i NKS skal fjernes fra den norske populasjonen, og det samme med myostatinmutasjonen i spæl. "Slektsblokka" nederst på kåringsbeviset inneholder informasjon om slektas myostatintestresultater. Hvis far, farfar eller morfar har fått påvist mutasjonen, får lammet en anmerking om at det er "under mistanke". Et lam «under mistanke» kan kåres uten at det testes.

Væringene er forpliktet til å teste et slikt lam og det må være bekreftet fri for mutasjonen før det settes inn som prøvevær.

Værens størrelse ved kåring

Kåringsdommeren må ta stilling til om lammet vil være stort nok til bruk i årets paringssesong.

- Er lammet for lite, er dette vrakingsårsak.
- Er dommeren i tvil, kåres lammet, men det skrives en merknad om at det må føres godt fram til paring.

Beinlengde / høyde på dyret

Beinlengden / høyden («bakkeklaringen») på dyret inngår i poenget for bruksegenskaper, og ikke i poenget for beinstilling.

Dommerpoeng for bruksegenskaper

Lammet starter med utgangspunkt i 8 poeng, og gis tillegg eller trekk for disse bruksegenskapene.

Egenskap	Pluss 1 poeng	0 poeng	Minus 1 poeng	Minus 2 poeng
Beinbygning/hode	Fin	Middels	Grov	Svært grov
Høyde (bakkeklaring)	Høg	Middels	Låg	Svært låg
Kryss	Langt/hellende	Middels	Smalt/kort/flatt	Svært smalt/kort/flatt

Lengde på dyret vurderes i forhold til rasestandard/avlsmål. Det kan gis 1 poeng i tillegg eller trekk.

Lynne kan være vanskelig å avdekke i et ukjent miljø og stresset situasjon for lammet. Lam som er «svært sky» kan trekkes 1 poeng for lynne.

Har lammet en vesentlig feil eller lyte (for eksempel pukkelrygg), skal det vrakes.

Ullkvalitet

Norsk Ullstandard ligger i bunnen for dømming av ullkvaliteten.

Gis det 5, 6 eller 7 i poeng for ullkvalitet, skal det skrives en merknad som forklarer hvorfor.

Ved dømming av ull på kåring skal dommere konsentrere seg om delegenskapene lengde, finhet, filting, dødhår, marginnhold og pigment i fellen. I tillegg skal en på crossbred vurdere spenst/krusning. På spæl er spælpreget, glansen i ulla og forholdet mellom bunnull og dekkull viktig. Bedømmelsen sammenfattes til et samlepoeng for ullkvalitet.

Som dommer er du forpliktet til å **påse at det tas en margprøve av ulla for alle dyr med hvit ull**. Lupa skal brukes og er eneste godkjente metode for å bedømme marg ved kåring. Det er ikke godt nok å basere seg på bare synet og/eller følelsen i fingrene.

Lupe skal være tilgjengelig for alle dommere, og opplæring skal være gitt av NSGs avlskonsulent eller andre som NSG bruker til opplæring av kåringsdommerne.

Dommeren skal ta en ullprøve fra kryssset og

- Måle lengden på ulla
- undersøke denne i lupe for å se etter marg
- se etter dødhår (i lupe og direkte på svart papir for kvitt ull, på hvitt papir for farga ull).

For sau med crossbred ull skal dommeren også sjekke dyret for dødhår langs ryggen etter midtlinja. For spælull er det tilstrekkelig å lete etter dødhår i kryss-prøven. Dommeren skal ikke lete etter dødhår i hele fellen.

Lengden på ulla skal måles og oppgis på skjemaet (den målte lengden og ikke den korrigerede lengden). Kruset ull skal strekkes helt ut ved måling. Den målte lengden på ulla må korrigeres for lammets alder og før det vurderes om ulla er lang nok.

Alder korrigeres til 5 mnd. Legg til 0,5 cm per uke for yngre dyr, trekk fra for eldre.

Kjøttsau (Texel, Charollais og Nor-X) har kortere ull enn NKS; og da vil korrigeringsfaktoren 0,5 cm per uke være for mye.

Spælsau har lengre dekkull enn NKS, og da vil korrigeringsfaktoren 0,5 cm per uke være for lite.

Ull-lengden skal også korrigeres for burd om høsten. Tvillinger korrigeres ikke. Trekk fra 1 cm på einstaka lam og legg til 1 cm på trillinger.

Filting er en egenskap som påvirkes mye av miljøet dyret gått i (skog, bregner osv). Dommeren skal trekke for filting i ullfellen på ryggen og litt nedover på sida av dyret, men skal ikke legge vekt på filting langt nede på sida og under buken.

Kåringsdommeren må bruke skjønn når filting bedømmes. Tabellen under brukes hvis miljøet har vært «optimalt».

Ved fastsetting av poeng for ullkvalitet må dommeren vurdere hele fellen.

Crossbred ull	Delpoeng ullkvalitet						Merknad
	5	6	7	8	9	10	
Korrigert lengde, cm Minst ...	7	8	9				Jevnhet er viktig
Finhet, μ Mindre enn...	42	39	36	33	30	27	Jevnhet er viktig. Fin ull skal premieres.
Filting	Noe	Ubetydelig				Ingen	Bedøm fellen, ikke buk og lår
Spenst/krusning	Svak	Midre god		Middels		Svært god	
Dødhår	Funnet	Ingen					Faste hår i fellen. Sjekk ryggen langs midtlinja.
Marghår	Funnet	Ingen					Lupe skal brukes
Pigment	Ikke farga hår i fellen for kvite raser						Farga hår gir C1S eller C2S
Klassifisering	C2	C1 eller C1S					C1: Typisk crossbred ull

Spælull	Delpoeng ullkvalitet						Merknad
	5	6	7	8	9	10	
Egenskap							
Korrigert lengde, cm - Botnull, minst - Dekkull, minst	4 12	5 15	6 18	7 21			Jevnhet er viktig. Bunnnull maks 50 % av dekkull
Finhet, μ Mindre enn...	75	60	57	54	51	48	Jevnhet er viktig. Bunnnull maks 25
Filting	Noe	Ubetyd- elig				Ingen	Bedøm fellen, ikke buk og lår
Dødhår	Mange	Noen	Svært få	Ingen	Ingen	Ingen	Faste hår i fellen. Sjekk ryggen langs midtlinja.
Marghår	Mange	Noen	Svært få	Ingen	Ingen	Ingen	Lupe skal brukes
Pigment	Ikke farga hår i fellen for kvit spælsau						Farga hår gir F1S eller C2S
Klassifisering	Mindre god F2	God F2	F1 eller F1S				F1 / F1S: Typisk spælull

Samlepoenget for ullkvalitet settes skjønnsmessig. Samlepoenget skal *ikke* automatisk settes lik laveste poeng for en delegenskap. Den generelle regelen er at samlepoenget ikke kan settes til mer enn 2 poeng høyere enn laveste delpoeng. Gis det 5 på marg og/eller dødhår (se tabellene over), *skal* poenget for ullkvalitet settes til 5.

Rasens eget regelverk kan spesifisere avvik fra skjemaet over for crossbred ull eller for spælull.

Opplæring i dømming av spælull

Fagtjenesten for ull i Animalia har laget en instruksjonsvideo i dømming av spælull.
www.animalia.no → Husdyr → Fagtjenesten for ull → Spælull - vurdering av kvalitet - film

NSG har laget en plansjesamling med opplæring i dømming i spælull. Denne sendes til dommerne i e-post.

Merking

Kårede lam merkes med det lilla kåringsmerket *i tillegg til* de 2 individmerkene som dyret har fra opprinnelsesbesetningen. Merkene fra opprinnelsesbesetningen må *ikke* klippes ut. Hvitt merke skal ikke settes i før dyret skal slaktes. Se Merkeforskriftens paragraf 4 og 5.